

Ivan Merz i traženje istine

Stjepan Ribić*

Sažetak

Članak je posvećen Ivanu Merzu i njegovim traganjima za istinom. Počinje od analize književnih djela koja Merz proučava i koja su zaslužna za njegov intelektualni rast; ona nas vodi do Merzova zaključka u odnosu na važnost filozofije u ljudskome životu. Slijedi Merzovo traženje istine u različitim materijalnim forma- ma, literarno–estetskim, te njihovo napuštanje radi otkrivanja više ideje, univer- zalne istine. Potom se iznose Merzove tvrdnje o važnosti duhovne dimenzije i nje- govo otkriće postojanja Boga kojemu duša nehotice teži. Na kraju članka pišem o postojanju ljudske borbe za otkrivanjem prave istine kako bih na koncu došao do zaključka o univerzalnoj istini, dostupnoj svima nama.

Ključne riječi: Ivan Merz, filozofija, istina

Uvod

Javni društveni i crkveni život u Hrvatskoj u prvoj polovini 20. stoljeća obilje- žen je pojavom mnogih katoličkih intelektualaca laika, koji su, djelujući najviše u okviru Hrvatskoga katoličkog pokreta, svojim djelovanjem i spisima ostavili veliki trag u hrvatskoj kulturnoj i vjerskoj javnosti. Jedan od najistaknutijih među njima bio je dr. Ivan Merz, kojemu je službena Crkva priznala veliko značenje, progla- siviši ga blaženim 2003. godine. Merz je ostavio iza sebe u samo trideset dvije go- dine svojega života više od četiri tisuće stranica različitih elaborata i pisanih bi- lješki. Glavni je spis njegov dnevnik, u kojemu donosi sva svoja osobna razmišlja- nja. Uz to postoji sto osamdeset članaka i studija, objavljenih u dvadesetak novina i časopisa, te drugih radova koji su još u rukopisima. Kroz te spise Merz je promo- virao i zastupao svoju misao. Bogata duhovna i intelektualna Merzova ličnost ost- avila je duboki trag u raznim područjima društvenog djelovanja, a sadrži u sebi i filozofsko–znanstvenu dimenziju, koja se do sada nije obrađivala. Premda se Merz nije profesionalno bavio ni filozofijom ni teologijom, kao katolički intelektualac, doktor francuske književnosti, angažiran u odgoju hrvatske katoličke mladeži,

* Dr. sc. Stjepan Ribić, Regionalna razvojna agencija Slavonije i Baranje d.o.o., Adresa: Stjepana Radića 4, 31 000 Osijek, Hrvatska. E–pošta: stjepan.ribic@obz.hr

promišljao je mnoge filozofsko–teološke teme. U ovom članku želim prikazati ta njegova razmišljanja pod vidom traženja životne istine.

1. Uloga književnosti na Merzovu misaonome putu

U samome početku Merz pronalazi osobno zadovoljstvo u proučavanju književnosti, kojom su njegove potrebe za filozofijom i traganjem za istinom trenutačno bivale zadovoljene. Čitajući u svojoj mladosti brojna djela autora kao što su Goethe, Ibsen, Turgenjev, Fleury, Tolstoj, Paul Heyse, Moricke, Montesquieu, Dante, Wagner, Byron, Wilde, Mickiewicz, Balzac, Shakespeare, Hein, Bourget, Maraković, Dostojevski, Hauptmann, Bjornson, Laagerlof, Strindberg, Benson, Lesage, Maupassant, Prudhomme, Verlain, Sofocle, Palut, Palmotić, Benešić i mnogi drugi manjeg značenja, proučavajući ih te praveći bilješke i sintetizirajući njihove radnje i sadržaje kako bi pomoću njih bolje definirao i vlastita promišljanja, dolazi do zaključka kako »pisac mora poštovati istinu i moralnost ako želi stvoriti umjetničko djelo«¹. Različiti oblici pisanja i predstavljanja neke teme, njezino provođenje kroz brojne i svjesne mogućnosti, književnika potencijalno čine vodičem za nešto uzvišenije od samoga pripovijedanja: »Književnici nisu knjige, oni su odrazi ljepote i prirode. Kao i priroda, oni vode čovjeka k metafizici.«² Tko piše, a piše za svijet u kojemu to čini, ne može se usporediti s materijom vlastite knjige, jer nije ograničen samo poviješću koju predstavlja, koju živi u tome književnom trenutku; on naime vlastitim djelom postaje refleksivna slika ljepote i prirode, dakle viših vrijednosti. Zbog toga književnici posjeduju sposobnost voditi čovjeka k metafizici. Merzovi nam odgovori na pitanja o istraživanju, što ih je postavio dr. Dragutin Kniewald, otkrivaju važnost koju on pridaje čitanju različitih filozofskih i teoloških tekstova. Oni nas posebno upućuju na to kako je Merz duboko spoznao vlastiti tijek toga traganja — ono što je čitao očitovalo se kasnije i u njegovu načinu gledanja na svijet, ali i njegovu življenju, dakle bio je svjestan da je njegov osobni, čisto estetski način gledanja na stvari, prestao i prešao, zahvaljujući analiziranim tekstovima, u određenu dublju potrebu za analizom života u njegovoj konkretnoj stvarnosti. Merz je tako odgovorio na različita postavljena pitanja:

Koje i kakve knjige najradije čitam? *Filozofske (skolastičke) i teološke*. Koje su mi knjige do sada najviše koristile? *Donath: Ethica; Brevijar, Misal, Stari, Novi Zavjet*. Kakvu su mi korist donijele? *Kanio se estetičko–literarnog gledanja na svijet i počeo promatrati život kakav je u stvarnosti, u koncepciji Stvoriteljevoj*. Kako su do sada djelovali na mene romani, koje sam čitao? *Horizonti su mi se jako proširili (Čitao sam djela samo literarne vrijednosti), ali u njima sam razmjerno našao prazninu filozofsko–teoloških istina*. Koju sam pobožnu knjigu čitao? *Veliki broj klasičnih djela bogoslovske (asketske) književnosti*.

1 Dnevnik, 6. VII. 1914.

2 *Isto*.

Koja mi je korist od toga? *Jedino klasična djela (Sv. Franjo Saleški, Šeben, Sv. Augustin) daju mi solidne upute u duhovni život.*³

Merz je u svojoj mladosti bio impresioniran prije svega likom Fausta Johanna Wolfganga Goethea, koji mu je odmah ukazao na to koliku moć ima misao. Merz u ovome književnom liku prepoznaje brojne sličnosti sa sobom, od njega preuzima to ozračje čovjeka oslobođenoga predrasuda i edukativnih pravila visokoga društva. Faust bitno utječe na njegov način razmišljanja, upućujući ga i na one aspekte misli koje moralno mogu izgledati negativno. Merz o njemu piše: »Pokušava me povući dolje, tjera me da u sve sumnjam.«⁴

Merz je svjestan udjela percepcije osjećaja i vlastite intelektualne sposobnosti — oboje opravdavaju takvo iskustvo. Svjestan je također i važnosti sumnje koja se kao konkretna stvarnost treba usporediti sa sigurnošću neke dane istine.⁵ Oslanjajući se na tvrdnju Augustina protiv Akademika, kako čovjek može sumnjati u sve, ali ne može sumnjati u postojanje. Ja koje sumnja, i Merz si dopušta posumnjati u sve što ga okružuje, smatrajući da je sumnja sama po sebi put k istini. Sumnja, koja se očituje stalnim propitivanjem o stvarima oko nas, karakterizira Merzov put tijekom njegove mladosti, a posebno u trenutku njegova kritičkoga iskustva za vrijeme Prvoga svjetskog rata.

Ova prva faza njegova života kao intelektualca u skladu je sa stajalištem njegova suvremenika Johna Deweya⁶, prema kojemu sumnja nikada ne nestaje jer se traganje može nastaviti samo ako konstantno postavljamo nova pitanja.⁷ Sumnja dakle poprima egzistencijalni značaj, označava situaciju u kojoj se nalazi čovjek koji je stalno u potrazi za istinom, odnosno za odgovorom o smislu života. Ipak, prema mojem mišljenju, takav način viđenja stvari, iako logičan i racionalan, ne nudi rješenje; on naime podrazumijeva čovjekovo postojanje kojim dominira konstantna i stalna prisutnost sumnje, bez koje, čini se, potraga ne može postojati i bez koje ne postoji mogućnost da se dođe do nekoga definitivnog odgovora o istini i krajnjem smislu života. Do konačnoga zaključka, prema tome, nije moguće stići jer sumnja uvijek ima pravo na postojanje. Merz uspijeva nadići Deweyno stajalište uvodeći element vjere u svoja razmatranja. Vjera mu dopušta da prijeđe isti put kao i čovjek Starog zavjeta, ne samo prema prihvaćanju Objave već i prema prihvaćanju težine i truda koje čovjek ulaže u sukobu s granicama vlastitoga razuma. Merz, kao i biblijski vjernik, ne želi klonuti: »Ona snaga kojom vjernik može

3 Božidar Nagy, *Borac s bijelih planina — Ivan Merz*, Zagreb, Filozofsko–teološki institut, 1971, str. 270–271.

4 Dnevnik, 17. V. 1915.

5 Usp. *isto*.

6 John Dewey (20. 10. 1859. — 01. 06. 1952), američki filozof, psiholog, reformator obrazovanja, čije je mišljenje bilo veoma utjecajno u SAD–u i ostatku svijeta. Smatra se i jednim od osnivača filozofske škole *pragmatizma*, zajedno s *Peirceom* i *Jamesom*, pioninom funkcionalne psihologije i vodećim predstavnikom progresivnog pokreta u obrazovanju SAD–a tijekom prve polovine 20. st. Suvremenik Ivana Merza.

7 Usp. John Dewey, *Logica, teoria dell'indagine*, a cura di A. Visalberghi, Einaudi, Torino, 1949.

proslijediti svojim putem do istine, pritječe mu iz sigurnog uvjerenja da ga je Bog stvorio kao 'istražitelja' (usp. Prop 1, 13), a njegova je zadaća da ništa ne ostavi neispitanim, premda mu stalno prijete sumnje.⁸

Uz stalno prisutnu sumnju očigledna je i prisutnost sigurnosti u Boga Stvoritelja. Merz proživljava ljudska i vjerska iskustva prateći ih vlastitim razmatranjima, koja obogaćuje i izoštrava mudrošću proroka i Crkvenih otaca koji su obilježili povijest Starog i Novog zavjeta, kao i onih koji su, ljudskom genijalnošću, produčili psihologiju i posebnost ljudske svijesti i staroga i modernoga čovjeka, kao što su filozofi, književnici i pjesnici. Osobni čovjekov rast i sazrijevanje omogućuju mu da se sve te istine, prihvaćene kao apsolutne u određenome kulturalnom kontekstu, dovedu u sumnju i promisle kritičnim razmatranjem. Spoznajni iskonski teret, svojstven nekoj određenoj kulturi, katkad može biti ponovno vraćen svojoj autentičnosti na temelju osobnoga iskustva ili promišljanja o tome. Nitko naime ne može pretendirati da se vlastitim snagama uvjeri u baš svaki aspekt koji iziskuje promišljanje, na znanstvenom, filozofskom ili teološkom području, prije nego se odluči da ga eventualno upotrijebi kao razvojno sredstvo. »Čovjek, biće koje traži istinu, jest zapravo i onaj koji živi vjeru.«⁹ Merz živi život u njegovoj polivalentnosti, slobodan što može svladati razum priklanjajući se vjeri i time učiniti vlastiti duhovni izbor korištenjem misli.¹⁰

Literatura koju čita u mladosti čini njegovo kulturalno (intelektualno) blago, obuhvaćajući različita polja, prati ga u različitim koracima njegova odrastanja, čini odrednice njegova misaonog puta i postaje realna suprotnost pitanjima vjere koja se javljaju, stalno potičući nove unutarnje dijaloge.

2. *Filozofija u Merzovoj misli*

Merz jedan od svojih brojnih članaka naslovljuje *Philosophia perennis*¹¹, što jasno označava važnost koju poklanja filozofiji. Članak počinje određenim pitanjima — Merz se pita o izvoru svega onog što ga okružuje, odakle dolaze ljepote svemira i o samom prostoru svemira. Ova su pitanja, koja nalazimo i u njegovu dnevniku, ista ona koja nastojimo produbiti u ovoj studiji. On inzistira na sljedećem i stalno se pita: »Odakle sve ovo? Tko je odjenuo sve ovo što mogu vidjeti u neopisivu čaroliju? Zašto sve ovo?«¹² Zatim nastavlja tvrdnjama kako je čovjekov duh, tražeći neprekidno odgovore o istini i uzroku svake »pojave«, znatno razvio i vlastiti um, i to tako da se vlastitim snagama uzmogao uzdići na zavidne razine te uspio objasniti postojanje brojnih ljepota svijeta koji promatramo.¹³ Merz kaže:

8 Giovanni Paolo II, Lettera enciclica *Fides et ratio* (14 settembre 1998), br. 21.

9 *Isto*, br. 31.

10 Usp. *isto*, br. 42.

11 Usp. Merz, *Philosophia perennis*, Đački orao, br. 4, 1926, str. 9–12.

12 *Isto*, str. 9.

13 Usp. *isto*.

»Pomoću filozofije dakle upoznajemo stvari ukoliko se razumom mogu spoznati i to najdublje uzroke tih stvari. Predmet filozofije je silno velik. Sve što nas okružuje, cijela priroda je predmetom filozofije. Ako dakle želimo razumjeti svoju okolicu, da znademo sebi sve naravne pojave protumačiti, potrebno je da poznamo filozofiju.«¹⁴

Merz upozorava na različite načine pristupa koje su ljudi primjenjivali u različitim epohama kako bi utažili žeđ za istinom. U svome razmatranju veliku važnost pridaje udjelu grčkoga naroda u razvoju čitavog čovječanstva; pridaje mu također zaslugu kroz povijest, kako je on sam definira, za misiju providnosti:

Bila je upravo providencijalna misija koju je imao izvršiti grčki narod da pokaže do kojih se sve istina može dići ljudski duh, sam bez tuđe pomoći. Kada slijedimo nastojanja grčkih umova, tamo od Talesa (VII. stoljeće pr. Krista) pa do Aristotela, vidimo kojom su se energijom ti umnici trudili da protumače naravni svijet koji su promatrali. I svaka škola i svaki izrazitiji filozof, zvali se oni Jonjani, bio to Heraklij ili Anaksagora iznose u zbirci svog sustava uvijek nešto novo, koju ideju koja ih sve većma približuje istini.¹⁵

Ljudsko je biće uvijek u potrazi; čovjekov se pak duh nikada ne umara tražeći, sve dok ne pronađe odgovor koji može zadovoljiti njegovo biće. Merz se divi veličini koju susreće u Aristotelovim djelima, pa kaže:

I kada to uzmemo u obzir, te se zaustavimo na djelima Aristotela, vidimo da je on na temelju zdravoga rasuđivanja i pouzdajući se samo u svoje vlastite naravne sile došao do tako divnih naravnih spoznaja da im jedva što danas možemo dodati. Tu se uistinu moramo diviti veličini ljudskog uma. Ta je filozofija tako čvrsta i u sebi izgrađena, tako je u skladu sa zdravim razumom svih naroda i svih plemena svih vremena, da je razumljivo da su se crkveni oci u prvim vijekovima njome služili jer su u njoj vidjeli najbolje naravno oružje za obranu njive Gospodnje.¹⁶

Budući da je Merz jednom ustanovio važnost Aristotelove misli o napretku ljudskoga uma, upozorava i na to kako su i Crkveni oci razvili vlastito »zdravo razmišljanje«. Posebno prihvaća primjer svetoga Tome: »Sveti Toma Akvinski, zasigurno najveći um svih vremena, podigao je, na temelju Aristotelova sustava koji je podijelio na još jednostavniji način, golemu strukturu, i sam ju dovršio.«¹⁷ Merz se koristi definicijom *philosophia perennis* koja već postoji u dvjema filozofijama, onoj Aristotelovoj i filozofiji svetoga Tome, i tim imenom opravdava njihovu neuništivost, ili bolje rečeno »trajnost« te poruke u vremenu.

Filozofiju Aristotela i sv. Tome nazivamo imenom *philosophia perennis* (vječna filozofija). To je filozofija zdrava razuma, koja nepromijenjena sebi krči put kroz vjekove. Nju ne može uništiti ni uzdrmati ni jedna struja, ni jedno novo duševno raspoloženje. Ta je filozofija nepromjenjiva, kao što je i sam ljudski um nepromijenjen. Tu filozofiju

14 Merz, *Philosophia perennis*, Đački orao, br. 4, 1926, str. 12.

15 *Isto*.

16 *Isto*, str. 10.

17 Merz, *Philosophia perennis*, Đački orao, br. 4, 1926, str. 10.

zdravog razuma preuzela je Crkva Božja. Nije ona time postala nikakvim privilegijem ni privjeskom religije, i u Crkvi ona je sačuvala svoju potpunu slobodu razvoja.¹⁸

Merz shvaća važnost »filozofije zdravoga razuma« i potkrepljuje taj svoj stav pozivajući se na zahtjev pape Leona XIII za obnovu čitavoj Crkvi u enciklici *Aeterni Patris*.¹⁹ Papa želi posebno produbljenje filozofije svetoga Tome, kojega smatra svecem sposobnim motivirati i animirati apostolska zvanja onih koji zaista žele živjeti misiju Katoličke crkve u svijetu.

Obnova te filozofije započinje Leonom XIII., koji je svojom enciklikom *Aeterni Patris* od 4. kolovoza 1879. odredio da se ima po cijeloj Crkvi novim žarom započeti proučavanje filozofije prema sv. Tomi. Ova Papina odredba je urodila divnim plodovima po cijelom svijetu i mi sami uživamo te plodove, jer je vjerojatno da ni mi ne bismo danas bili u katoličkim redovima da skolastička filozofija nije odgojila biskupa Mahnića koji je upravo na temelju svoje skolastičke izobrazbe pokazao nelogičnost i neistinitost suvremenih filozofskih sustava i stavio ovima ustuk u organizacijama katolika, koji imaju na svim područjima života postati apostolima zdravoga razuma i objave Božje.²⁰

Merz u svome članku nastavlja tvrdnjama kako objavljena Božja istina omogućuje modernomu čovjeku da lakše razlikuje što je istina, a što nije. Poganima bi, prema njegovu stajalištu, trebalo biti mnogo teže razlikovati vjerodostojnost različitih aspekata poretka prirode iz jednostavnoga razloga što se oslanjaju isključivo na vlastite snage.²¹ Upravo zahvaljujući Objavi, koja se obznanjuje u tajstvu Kristove smrti i uskrsnuća, čovjek može produbiti smisao istine i života. Merz smatra da »nije moguće da filozofija potvrdi nešto što je kontradiktorno s Objavom: razum i objava proizlaze od istoga Boga i ne mogu jedno drugomu biti kontradiktorni«. ²² No drži kako i filozofija i teologija moraju zadržati vlastitu autonomiju. Svaka se od njih mora smatrati slobodnom, u sebi imati vlastito dostojanstvo i vlastito polje djelovanja. Te dvije discipline možemo suprotstaviti na isti način na koji možemo staviti u odnos razum i vjeru. Reciprocitetno i sinergički, one pomažu čovjeku da ne skreće s pravoga puta. Ivan Pavao II kaže: »Tako je i filozofija pozvana da racionalno i kritički djeluje kako bi teologija kao razumijevanje vjere bila plodna i djelotvorna.« ²³ Ispravno je uvijek poštovati različitost koja postoji između ova dva područja, teološkog i filozofskog, ali u isto vrijeme tu različitost ne smijemo smatrati zaprekom u usporednim razmišljanjima o njima. Sam ih Merz definira kao dvije različite suštine, te one tako postaju predmetom njegovih razmatranja — teologija je Božja znanost, postupno otkrivena čovjeku, a filozofija je znanost koja proučava čovjekovu misao. Filozofija je neophodna za konkretnije shvaćanje teologije. Ona zapravo dopušta čovjeku da iskoristi sredstva koja kao čovjek posjeduje kako bi napredovao u otkrivanju činjenice da je on zapravo slika

18 *Isto*.

19 Usp. Leone XIII, Lettera enciclica *Aeterni Patris* (4. agosto 1879).

20 Merz, *Philosophia perennis*, Đački orao, br. 4, 1926, str. 11.

21 *Isto*, str. 9.

22 *Isto*.

23 Giovanni Paolo II, Lettera enciclica *Fides et ratio* (14 settembre 1998), br. 108.

i prilika Božja. Merz zastupa stav o važnosti koju je filozofija imala i u povijesti Crkve, uspoređujući je s njezinom vlastitom racionalnošću, a da opet u isto vrijeme ne gubi svjetlost otkrivenja.

Istaknuti valja da Crkva nije nikada ovo naravno oružje zanemarivala jer ona ljubi neizmjernom ljubavlju sva djela Božja pripadala ona u naravan ili vrhunaravan red. Tako vidimo da su kršćanski filozofi sve većma izgrađivali tu filozofiju zdravog razuma, dok nije došla u srednjem vijeku skolastička filozofija. Ona je počela sustavno raspoređivati svu tu građu koja se tijekom vremena nagomilala.²⁴

Merz, u svojem žaru za profesorskim pozivom, inzistira na važnosti toga da svaki student bar jedanput u životu proučava osnove filozofskoga sustava. U mladenačkome Orlovskom savezu iz prve će ruke osjetiti plodove te svoje težnje. Zbog toga kaže:

Kako li je divna philosophia perennis! Tek kada nju proučimo, ukazat će nam se u pravom svijetlu blistavilo teoloških disciplina koje iznose pred našu dušu cijeli vrhunaravni univerzum, kako nam je otkrilo Božje milosrđe u objavi. O tim divotama koje još i nadvisuju naravne ljepote, kao što milost nadvisuje narav, o tim ćemo ljepotama moći pravo govoriti kad se trudom i znojem najprije uspnemo na gordu i ponositu planinu kršćanske filozofije.²⁵

Merz je toliko uvjeren u važnost filozofije u čovjekovu životu da se koristi sljedećom metaforom kako bi objasnio njezinu pravu ulogu: »Može se reći da je slijep onaj čovjek koji ne zna filozofiju.«²⁶

3. Traženje Istine na počecima

Ivan Merz tijekom čitavoga svog života pokazuje, još od ranih dana, snažnu težnju k filozofiji i traganju za istinom, koju često spominje u svome dnevniku, pišući je velikim početnim slovom. Kao što Aristotel u svojoj *Metafizici* piše: »Svi ljudi po prirodi teže znanju«²⁷, to je njihova želja za saznavanjem istine, tako i Merz, slijedeći svoje prirodne težnje, razmišljanje smatra stanjem kojemu njegovo biće i njegove dubine ne mogu odoljeti. U jednome pismu priznaje da svoju potrebu za razmatranjem smatra vrlinom, kako kaže, genetski naslijeđenom od oca.²⁸ Svaka osoba u svome svakodnevnom životu osjeća potrebu da ode dalje od onoga što joj je rečeno, da samostalno otkriva novo. »(...) Kako stvari zaista stoje. U vidljivom svemiru jedino čovjek ima ne samo sposobnost znanja, nego on također zna da zna, te s toga razloga upravlja duh prema pravoj istini stvari koje se pred njim pojavljuju.«²⁹ Merza prirodno privlači analiziranje onoga što se događa, bilo ono-

24 Merz, *Philosophia perennis*, Đački orao, br. 4, 1926, str. 11.

25 *Isto*, str. 12.

26 *Isto*.

27 Aristotel, *Metafizika*, A, 1, 980a 20: zbirka rasprava/uredili Pavel Gregorić, Filip Grgić, Zagreb, KruZak, 2003.

28 Usp. Merzev arhiv, *Pismo majci iz Pariza*, 20. X. 1921.

29 Giovanni Paolo II, Lettera enciclica *Fides et ratio* (14 settembre 1998), br. 25.

ga oko njega, bilo onoga u njegovoj nutrini, iako više puta priznaje: »Ne mogu toliko filozofirati koliko želim.«³⁰ Ne zadovoljava se samo prirodnim ljudskom težnjom za znanjem, već ga zanima pravo znanje, u smislu objektivnoga, znanstvenoga, sigurnoga i sustavnoga znanja, koje prelazi granice svijesti pojedinoga čovjeka.

Merz kaže: »Meditiram... Život je borba za Istinom i promotrimo ga.«³¹ On ustrajno promišlja o vječnim tajnama, tajnama vezanima za nastanak svijeta. Uporno preispituje razloge postojanja, razloge postojanja tijela i duše, raspravlja o dijalektici prolaznoga i neprolaznoga. Najvažnije sredstvo kojim raspolaže u tome neumornome traganju je upravo sama misao, koju uspijeva promatrati vlastitim duhom koji promatra stvari i situacije, kako one male, neznatne, tako i velike. »Ta misao, iskrica, intelekt, ta iskrica vječne istine, kojim li nas uzvišenim istinama vodi i koliko od toga možemo shvatiti!«³² Prema tome, misao je djelić istine u usporedbi s nezaustavljivom svjetlošću apsolutne istine, dostupne čovjeku prema onome što je sposoban tek postupno shvatiti ili zamisliti.³³ U tome se traženju neizbježno javlja pitanje odnosa čovjeka i svemira — čovjek koji želi spoznati istinu ne može se zatvoriti u samoga sebe, već ima potrebu za odnosom te potrebu da shvati dinamiku toga odnosa. Merz, promatrajući svemir, pokušava pronaći primarni princip njegova sklada i ljepote; kada pronalazi izvor iz kojega sve proizlazi, smatra da je pronašao i istinu.

Što je spram svemira čovjek, crv. Tijelo je crv ali čovjek nije tijelo, u njemu je nešto nevidljivo, što zaboravi na tijelo. Iskra Njegova — neizmjereno mala, dno od Njegove iskrice, ali opet je od Njega. I ta malenkost nam da da zaključujemo na čitav svemir, na neizmjernost, čak na Njega. To je divotno. Zanesen divnom harmonijom, melodijama koje osjećam a ne čujem, slikama koje poznajem, a nikada vidio nisam.³⁴

Uspoređivanje postaje metoda za bolje spoznavanje svake stvarnosti, kako stvarnosti same po sebi, tako i u njezinu odnosu prema nekoj drugoj stvarnosti. On dakle nalazi smisao u uspoređivanju malenkosti crva, organizma koji se hrani, miče i ima neki cilj³⁵, i beskonačnosti svemira. Kao i crvu, Merz daje mogućnost i čovjeku da se uspoređi sa svemirom, konstatirajući da ga nije moguće poimati unutar samih njegovih granica tijela kao da je »crv«, već valja odrediti njegove odnose izvan toga. Čovjek, za razliku od životinje, nije uvjetovan okolinom, već je, čineći njezin sastavni dio, otvoren prema svijetu u onoj mjeri u kojoj može iskusiti uvijek nova iskustva i odgovoriti na stvarnost koju percipira na svoj zapravo ograničen način. Merz podržava teoriju o postojanju posebnih oblika percepcija koje posjeduje samo čovjek, a koje je odgovoran razviti na različite načine i u različitim situacijama. I ne samo to; smatra da čovjek ima dužnost učiniti ih dostupnima i

30 Dnevnik, 23. IV. 1914; 26. IV. 1914.

31 *Isto*, 4. VII. 1914.

32 *Isto*, 21. VI. 1914.

33 *Usp. isto*.

34 Dnevnik, 4. VII. 1914.

35 *Usp. isto*.

drugim ljudima. Za Merza je koncept istine, kao i koncept vjere, nešto što ne može biti ograničeno nekim sebičnim stavom. Naprotiv, dobiva smisao tek time što postaje dostupan drugima, odnosno time što je podijeljen sa svim ljudima.

4. *Istina između forme i ideje*

Merz potom želi proširiti svoje polje djelovanja i razmatranja, želi spoznati istinu. Želja za istinom potiče razum da uvijek ide dalje. Želju možemo definirati kao nešto što ide mnogo dalje od same potrebe, odnosno kao nešto što se objektivno može zadovoljiti time što neki traženi objekt, duhovan ili materijalan, postaje dostupan. S druge strane, želja je ona koja je sposobna stalno proizvoditi nove potrebe. Često se govori o »želji« koju Bog polaže u srce svakoga čovjeka kako bi spoznao istinu. Merz se prepušta vođenju želje za istinom, nalazeći u žarkoj želji za različitim poljima zanimanja, kao što je umjetnost, konkretan poticaj svojem traganju. On razmišlja o nastanku umjetničkog djela, odnosno o načinu na koji ideja postaje vidljiva kroz oblik. Smatra da vrlo često ne postoji podudarnost između fizičkoga oblika i ideje umjetnika — fizički oblik nekoga djela vrlo često nije sposoban prenijeti samu umjetnikovu namjeru, on može tek potaknuti na dublja i različita razmišljanja ili analize, čime se proširuje proces traganja za početnom idejom, odnosno u širem smislu idejom samom. Ipak, ne možemo govoriti o jednoznačnoj podudarnosti ovih dvaju elemenata; umjetnik koji stvara svoje djelo ne oblikuje ga samo tako što kreće od inicijalne ideje već, prolazeći kroz taj kreativni proces, i samo djelo mijenja ideju koja je u početku postojala. Merz ipak smatra opravdanom važnost formalne analize; materija djela, u svojoj vidljivosti, postaje sredstvo koje vodi ideji. Čak i istina, kao i ideja, prema Merzu, može postati vidljiva i »pretočljiva« u oblik. U težnji da je definira u nekome umjetničkom djelu, Merz se vraća klasičnim parametrima dobrote, ljepote i istine, a njihov je sklad odlika vječnosti.

Kreativni proces umjetničkoga djela, što ga Merz uspoređuje s misaonim procesom na filozofskom području, u sebi odražava konstantnu žeđ za vječnom istinom. Odnos između oblika i misli, kao što je odnos između djela i ideje u brojnim primjerima različitih umjetnika, epoha i kultura, pronalazi smisao u tome što postaje vidljiv, dakle u tome što može biti komuniciran. Ta ista vidljivost upozorava na kontinuitet u formalnome razvoju potrage za vječnim skladom.³⁶ U skladu s time primjeri u umjetnosti, pa i u književnosti, što ih je Merz potanko proučio kao na primjeru Goetheova Fausta, predstavljaju važne faze u potrazi za istinom. Merz upozorava na važnost njihova stalnoga proučavanja, korištenjem njihove opipljive prirode, kako bi se osobnoj želji omogućilo da se izdigne iznad kontingenta i vine prema beskrajnosti. Književnost, glazba, slikarstvo, skulptura, arhitektura ili bilo koji drugi plod kreativnoga uma postaju kanali putem kojih se može

36 Usp. Dnevnik, 18. VI. 1915.

izraziti žudnja za traženjem istine.³⁷ Prepoznajući osobnost i jedinstvenost svakoga pojedinog djela u njegovu određenome kontekstu, u odnosu s povijesnim kontinuitetom, Merz se smatra pozvanim da prikuplja upravo vlastita iskustva, intuiciju i razmišljanja kako bi ih postavio u odnos individualnoga i kolektivnoga konstantnog rasta.

5. Važnost čovjekove duhovne dimenzije

Merzova razmatranja o istini, odnosno o svemu onome što ona jest, zbog čega jest, kao i o svemu onome što ona nije i zbog čega nije, predstavljaju dijalektiku koja je u njegovim mislima konstantno prisutna: »Vječna je borba: vječna glad u meni. Uvijek tražim istinu. Veselim se kad otkrijem kakovu novu misao. Da, ogromno je to veselje.«³⁸ Prolaznost i vječnost bitni su pojmovi koji su već okarakterizirali njegovo mladenačko traganje za istinom. Oni se javljaju kao oprečni polovi na području Merzova interesa: stvari, odnosno njihov vanjski izgled, prolazni su kao i čovjek sam. Ipak, on smatra kako valja prijeći granicu onoga aspekta što ga posjeduje životinja, koji ograničava čovjeka na njegov fizički dio. Merz nailazi na temeljnu suprotnost između čovjeka i životinje, a ona počiva u tome što čovjek posjeduje duhovnu dimenziju koja mu dopušta da stvara i održava odnose, kako s ostalim ljudima, tako i sa stvarima u prošlosti i budućnosti. Čovjek živi određenu duhovnu težnju koja ga vodi prema jedinstvenome cilju, odnosno prema traženju istine; vodi ga nepromjenjivoj stvarnosti koja na neki način ustanovljuje prolaznost njegova života. S obzirom na svoju ulogu, ulogu filozofa, umjetnika, vjernika ili nekoga drugog, čovjek prema vanjskome svijetu nastoji izražavati, sredstvima koja su mu dana, najintimniju ideju vlastitoga Ja, kojeg susreće u sebi samome i kojega Merz prepoznaje kao dušu. On jednostavno tvrdi kako duša postoji, i tvrdi to sa sigurnošću koja ne dopušta nikakve eventualne oprečne pretpostavke.

Danas direktno osjećam, da duša postoji. Čudim se da je moje ja, ono što mene čini, zatvoreno u tijelo, po kojemu svijet mene poznaje. Imao ja koje god tijelo, imao li lice Placha, Iksa ili Ipsilon, ja uvijek ostajem onaj isti. Ovo upravo osjećam. Promatrajući ljude, ne bi uopće smio da gledam na vanjštinu, nego trebao bi da proniknem u dušu. Vanjština čovjeka iritira. Po pogledu, ljepoti lica se — čini se — odražuje čista duša.³⁹

Merz tvrdi kako upravo zahvaljujući duši čovjek uvijek može ići dalje preko granica fizičkoga sebe. Ako prihvatimo činjenicu o postojanju duše, logično je da se zapitamo odakle ona potječe, budući da je očito bitno važnija od fizičkoga čovjeka. Za Merza je upravo ono što je u tijelu, više od tijela samoga, ono što Ja čini takvim. On jednostavno smatra da je više od čovjekova lica, u njegovim stvarnim i vanjskim karakteristikama, pogled taj koji proniče dublje od površine vanjskoga izgleda; ljepota, kao i pogled, postaje ogledalo duše, a ne samo vanjsko obilježje

37 Usp. Giovanni Paolo II, *Lettera enciclica Fides et ratio* (14 settembre 1998), br. 24.

38 Dnevnik, 26. VIII. 1916.

39 *Isto*, 34. III. 1915.

čovjeka. Dakle što Merz misli, odakle potječe duša? Tko ju je stvorio? Ovo su temeljna pitanja koja produbljuje u svome dnevniku. Želeći bolje razjasniti svoja razmišljanja, tvrdi da osim postojanja duše, postoji i Bog, Onaj koji stvara dušu, pa piše ovako:

Faktično je, da On postoji, da ga osjećam oko sebe u sebi, tu ovdje, ondje, svagdje. Njegove melodije novi svemir drže i napunjavu. Svaki čovjek čuti dah nečega većega i vječnijega, upravo kako razum pridomeće vječnoga u oba smjera. Dakle Bog postoji... onaj kojeg mi oko sebe osjećamo do kojeg razum dolazi da je vječan, komu duša nehotice teži.⁴⁰

Budući da smo priznali postojanje Boga, kako tvrdi Merz, samo Njemu možemo pripisati moć da stvara ni od čega i možemo smatrati da čovjekovo postojanje počinje s njegovom dušom na dan njegova začeca. Transcendentnost i duhovnost temeljne su strukture svakoga čovjeka, i upravo zato što posjeduje dušu, živi svoj život u konstantnoj težnji prema Bogu. Prema W. Pannenbergu⁴¹ čovjek se nalazi u stanju autotranscendentnosti i snažne težnje koja je proizvodi, izvan svih granica, prema onostranome, odnosno prema Bogu: »Božja se riječ može razborito rabiti samo ako označava Onoga koji stoji pred neograničenom potrebom čovjeka da ima čvrsto uporište.«⁴² W. Pannenberg tvrdi: »Utjecanje Bogu ne čini naš život manje čovječnim niti nas udaljava od svijeta, već nam, naprotiv, jamči ostvarenje upravo u onome najčovječnijem kao i u izvornome odnosu sa svijetom.«⁴³ Upornošću u svome istraživanju Merz pokazuje kako je i prije Pannenberga razmišljao u tom smjeru — kako čovjek pronalazi potpuno zadovoljstvo jedino u Bogu, kojemu duguje vlastito podrijetlo. To podrijetlo ne udaljava čovjeka od njegove stvarnosti; naprotiv, ono ga samo potvrđuje. Kao što kaže W. Pannenberg, svijet postaje okolina u kojoj čovjek raspolaže sredstvima i materijalom za svoje životne djelatnosti, što je djelatnost preobražavanja. Svijet se ne može smatrati samo mjestom čovjekova ostvarenja, jer je čovjek pozvan da prijeđe tu granicu stvarnosti koju živi.⁴⁴ Biti otvoren svijetu znači biti otvoren Bogu. »Neograničena otvorenost svijetu proizlazi samo iz čovjekove određenosti da živi izvan granica svijeta samoga.«⁴⁵ Spoznaja vidljivoga može i mora voditi k spoznaji nevidljivoga,⁴⁶ čije spoznavanje daje veću mogućnost produblivanja traganja o razlozima postojanja, a isto tako čovjeka upućuje na sasvim nov odnos, odnos s Bogom.

40 *Isto*, 17. V. 1915.

41 Wolfhart Pannenberg, priznati filozof. Uzimam njegov citat kako bih pokazao da Merz nije bio daleko od filozofskog razmišljanja te je mnogo godina prije Pannenberga razmišljao u istom smjeru. Bilo bi zanimljivo vidjeti koliko bi sam Merz produbio svoja razmišljanja da je poživio duže; možda bi i sam uobličio slične definicije i razrađene stavove kao Pannenberg.

42 Wolfhart Pannenberg, *Che cosa è l'uomo?*, str. 19.

43 Maurizio Pagano, *Storia ed escatologia nel pensiero di W. Pannenberg*, Mursia, Milano, 1973, str. 45.

44 Usp. Wolfhart Pannenberg, *Che cosa è l'uomo?*, str. 9.

45 *Isto*, str. 20.

46 *Isto*, str. 20.

Kao što kaže i Maurice Blondel, želja koja se želi i željena želja⁴⁷ potiču čovjeka da uvijek ide naprijed, sve dok ne pronade svoj konačni počinak u Bogu. I Merz u jednom od svojih pisama kaže: »U tome leži filozofija sreće: valja postaviti težište svih naših želja u onaj svijet«⁴⁸, odnosno tamo gdje se nalazi Bog, prvi i jedini izvor. Ako je u početku ideja vječnosti Merzu djelovala nedokučivom, opisana u širem smislu kozmičkim terminima, to je bilo iz razloga što još nije raspolagao definiranom strukturom prema kojoj bi se mogao orijentirati. Ideja vječnosti kroz ideju duše postupno počinje ulaziti u Merzov život i misao. Čak i potraga za istinom mora moći nastaviti svoj razvoj, sve dok ne postane vječna.

6. Život je borba za istinu

»Život je borba za Istinu.«⁴⁹ Ovom tvrdnjom Merz potvrđuje da čovjek neophodnu snagu za život nalazi jedino ako je svjestan vlastite težnje prema istini, dok bi u suprotnome mogao čak poželjeti umrijeti. Prije svega, potraga za istinom stvara poseban poticaj, borbu, zahtijeva trud, hrabrost i spremnost kako bi se svladale konkretne teškoće. Postojanjem tih dvaju aspekata, borbe i traženja, manje se javlja i želja da se život liši smisla.⁵⁰ Čovjekova prirodna želja za racionalno–duhovnim traganjem suprotstavlja se kukavičluk odustajanja od života i borbe. U Merzu se kristalizira želja za konačnim i pravim odgovorom, koji će postupno i pronaći u smislu oslonca koje daju vrijednosti katoličke vjere. On smatra da postoji vječnost; čovjekov život u njegovoj prolaznosti ne završava smrću (usporedimo smrt sa zarezom, a ne točkom u rečenici). Njegov mu temperament ne dopušta gubljenje u praznim razmišljanjima, lišenima smisla, i u već utemeljenim zaključcima, već naprotiv, pomaže mu da ostane ustrajan u svojoj potrazi kako bi dublje shvatio, putem izravnoga razmatranja o životu, što istina zapravo jest.⁵¹ Pred neizbježnim događajima Prvoga svjetskog rata Merz promišlja o tome što bi rat ustvari trebao predstavljati; on je za njega izraz naroda koji traži istinu, polažući svoje nade u borbu kao rezultat vlastitoga duhovnog i moralnog života. »Ratovi su posljedice borbe oko istine, da narodne sudbine ne odlučuju bojne poljane, nego duševni, moralni život naroda. Iz historije iz svega sadašnjeg lijepog, treba indirektnim načinom da im pokaže, da se valjaju u blatu, da su gadni i umišljeni, da ne znaju što je ljubav i blagost.«⁵²

47 Usp. Rino Fisichella, u Giovanni Paolo II, Lettera enciclica *Fides et ratio* (14 settembre 1998). Testo integrale, presentazione di S. E. card. Dionigi Tettamanzi, Introduzione di S. E. Mons. Rino Fisichella, Piemme, Casale Monferrato, 1998, str. 35.

48 Merzev arhiv, Pismo Merza roditeljima, Pariz, 5. 10. 1921.

49 Dnevnik, 4. VII. 1914.

50 Usp. *isto*.

51 Usp. Dnevnik, 28. II. 1916; 15. VIII. 1916; 23. XI. 1916; 17. XII. 1916; 13. XII. 1916.

52 Dnevnik, 8. XII. 1914.

U analizi osobno proživljenog iskustva primjećuje pomanjkanje etičkih istina za koje vrijedi prolići vlastitu krv. Merz ne popušta niti se s time miri, već se u njemu javlja sigurnost da osim prolaznosti stvari koje su nam dane da ih vidimo, postoji nešto što nije prolazno. »Istina ostaje netaknuta.«⁵³ Pravednim smatra, bez obzira na dramatičnost povijesti, stajalište da je istina iznad slučajnosti; ne dopušta da nada koju polaže u čovjeka bude uništena nasiljem i zloćom koju vidi vlastitim očima. Ako je životu dakle dano da nasluti vječnost na koju je pozvan, tada je i misao pozvana da nastavi vjerovati u dostizanje istine. Ivan Pavao II prepoznaje istinu kao najvažniji cilj čovjekove težnje. Kako na praktičnome, tako i na teorijskome području traženje istine o saznanju je ono što zadovoljava čovjeka. Bez nje bi se život temeljio na nesigurnosti sumnje, a sloboda bi bila samo varka. Postupno prevaljujući put iskustva kao oblika spoznaje, čemu je filozof Karol Wojtyła posebno sklon, pitanje o smislu postojanja i o krajnjoj sudbini čovjeka stiže do svoga kraja. Papa si neizbježno postavlja pitanje postoji li zaista istina koja bi mogla postati temelj čitavomu postojanju: »Svi dožive trenutak u kojem postaje nužnim, dopustilo se to ili ne, da se vlastito postojanje osloni na apsolutnu istinu koja rađa sigurnost i nije više podložna sumnji.«⁵⁴ Dakle traženje istine nije beskorisno, već je usmjereno prema krajnjem ostvarenju osobnog postojanja, koje nam dopušta da potvrdimo tvrdnju s početka kako je čovjekov život zapravo iskustvo borbe za istinu, koje se stječe da bi život dobio svoj smisao, istodobno nam pokazujući usku povezanost istine i smisla života, što ćemo obraditi u odlomku koji slijedi.

7. *Istina za Merza*

Za Merza istina je nešto veliko i apsolutno, i kada piše o njoj, uvijek piše velikim slovom. Iako joj svaki pojedini čovjek teži kroz životna iskustva, ona je i s one strane granice postojanja svake osobe. Merz naglašava da se upravo kroz dramatične povijesne trenutke istina može smatrati univerzalnom. Piše: »U najgorim ljudima egzistira mnogo dobra. Iz ovih parcela dobra što se nalazi u ljudima, može se uvijek doći do zaključka o bistvu jedine Istine.«⁵⁵ Ova rečenica ima dvije posljedice. Zbog dobrog koje postoji u lošim ljudima vjerujemo da postoji jedna jedina istina, dakle univerzalna istina, pa upravo njezina univerzalnost pokazuje da i najlošiji ljudi imaju mogućnost otkriti dobro koje stalno živi u njima. U Merzovim razmatranjima ističe se potreba za istinom koju mogu dostići svi ljudi; mijenja se način koncepcije vlastitoga života u smislu zalaganja za neprekidno promicanje istine. Težnja čovjeka k univerzalnosti istine i traganje za krajnjim smislom temeljna su potraga Merzova traganja. Takav smjer razmišljanja ohrabruje Merza u pronalaženju onih racionalnih i duhovnih aspekata neophodnih za shvaćanje isti-

53 *Isto*, 26. VII. 1914.

54 Giovanni Paolo II, *Lettera enciclica Fides et ratio* (14 settembre 1998), br. 27.

55 *Dnevnik*, 13. XII. 1914.

ne i otkrivanje puta koji vodi k Bogu. Posvećuje se molitvi i meditaciji⁵⁶ kako bi polagano napredovao prema svome cilju. Takav izbor nikako ne podrazumijeva smanjenje njegove sposobnosti analiziranja i razmišljanja niti znači pasivno primanje već objavljene istine.

Prema mome mišljenju, intelektualni put Merzovih razmišljanja nipošto se ne može ograditi od njegova duhovnog puta, zbog razmišljanja koja najprije može sagledati u svjetlu vjere, a obogatiti filozofskim istraživanjem. Merz dolazi do toga da spoznaje istinu krećući od najširih razmišljanja o svemiru, o književnosti i o konceptu ljepote kao kvalifikativnome elementu istine. Konstantnom osobnom analizom smisla života definira neophodne uvjete da bi istina bila prepoznata kao takva, a to su: univerzalnost, vječnost i pozitivnost. Često dotiče religiozna pitanja i logičnim zaključivanjem uspijeva proučavati istinu sve do temelja kršćanske vjere. Stvoriti poveznicu između istine, kao temelja filozofskoga istraživanja, i kršćanskih elemenata često je plod više vjerskoga nego misaonoga puta, a nerijetko doводи i do brkanja pojmova. Ivan Pavao II definira »kršćansku filozofiju« kao »filozofsko razmatranje koje je životno povezano s vjerom«.⁵⁷ Ona je neophodna u trenutku kada se želi upozoriti na temeljni udio koji sadržaj Objave nudi filozofskom razmišljanju, čiji razvoj se inače ne bi dogodio.⁵⁸ Objava jasno nudi neke istine, koje, iako se prirodno ne približavaju onom razumskom, razumom, da su isključivo njemu bile prepuštene, možda nikada ne bi ni bile otkrivene.⁵⁹ Zapravo, postupno otkrivanje vjere Merzu otkriva neistražene i neobjašnjive mogućnosti. Sazrijevanje osobne Merzove vjere, u smislu njezina stapanja s ciljevima koje mu misao stalno nalaže, dopušta mu da se približi kršćanskomu životu u kojem je prvo i posljednje počelo Bog.

Merz napreduje u svome traženju istine, nalazeći je u Katoličkoj crkvi, te dolazi do bitnog zaokreta, kada više ne želi natrag. Crkva mu svojim učenjima nudi sve što mu je bilo neophodno: zadovoljavajuća objašnjenja i odgovore na svako postavljeno pitanje. Za Merza ona nije samo duhovna ustanova već i promicateljica kulture, jedinstva i ljubavi među ljudima. Ona ima pravo viđenje svijeta⁶⁰ jer ga nastoji objektivno gledati i suditi, u svojoj univerzalnosti i raznolikosti, dobivajući na taj način potpuniju i točniju sliku. Ivan Pavao II više puta potkrepljuje koncept Crkve kao đakonat istine, jer ona svakomu naraštaju može »pokazati pravi smisao života«.⁶¹ Proučavajući povijest Crkve te njezinih aktivnosti, Merz shvaća da »je ona jedina koja tjera čovječanstvo naprijed«.⁶² Sljedeći je tekst, prema mome mišljenju, jedan od najvažnijih jer se odnosi na Merzovo stajalište prema Crkvi i ulozi koju joj pridaje, gdje ujedno i objašnjava razloge njezine važnosti.

56 Usp. Dnevnik, 28. I. 1916.

57 Giovanni Paolo II, Lettera enciclica *Fides et ratio* (14 settembre 1998), br. 76.

58 Usp. *isto*.

59 *Isto*.

60 Usp. Dnevnik, 12. I. 1920.

61 Dnevnik, 12. II. 1921.

62 *Isto*, 30. I. 1921.

Jer ju je ustanovio sam Isus Krist, učinio svojom neokaljanom Zaručnicom koja treba voditi ljudski rod k vječnoj sreći; Jer je ona savršeno društvo u koje se imaju sva druga društva ugledati i koja se može posve samostalno razvijati; Jer ona po svojoj predivnoj liturgiji odaje Bogu na svestran način onu čast, koja ga ide kao zaštitnika svega; Jer je ona kroz vjekove i među narodima nadahnjivala djela svake vrste: kiparstva i slikarstva, graditeljstva i glazbe, književnosti i svih mogućih drugih vještina; Jer je ona svojim redovima i sličnim institucijama ublažavala i uklanjala socijalnu bijedu svih mogućih staleža; Jer je jedino ona kadra ukloniti međusobnu borbu pojedinih društvenih slojeva i dati narodima željeni mir; Jer ona može bolje od svakog drugog društva čovječanstvu dati sreću i na ovom svijetu u tolikoj mjeri kao da ju je Providnost samo za tu svrhu postavila bez obzira na njenu vrhunaravnu zadaću.⁶³

Elementi koji se smatraju temeljnima za definiciju istine, odnosno univerzalnosti, vječnosti i pozitivnosti nalaze se u ovome tekstu o prirodi Crkve i njezinoj povezanosti s Kristom. Možemo primijetiti točno sedam tvrdnji u korist Crkve. Krećući od samoga početka, odnosno osobe Isusa Krista, Merz ga smatra početkom i krajem, vječnom radosti za čitavo čovječanstvo, a u crkvenoj strukturi prepoznaje socijalni model za sva druga društva; spoznaje važnost liturgijskoga prostora kao mjesta dijaloga Boga i čovjeka te vrednuje umjetnička dostignuća stvorena u kontekstu Crkve, uživana zbog njihove univerzalnosti. Naglašava socijalnu važnost ljubavi, življene milosti koja prelazi granice socijalnih i kulturalnih razlika. Crkva tako dobiva određenu diplomatsku ulogu među narodima, nalažući poštovanje moralnih i socijalnih pravila. Na kraju Merz napominje kako je Crkva u sebi, kad i ne bismo uzeli u obzir nadnaravnu zadaću koja joj se pripisuje, produktivna za čovjeka u smislu socijalnoga primjera u kojem on može biti sretan. Ova zadnja tvrdnja upozorava na važnost Crkve ne samo u religioznome smislu, već se njezina vrijednost širi i na laičke modele. Izgradnja bolje civilizacije postaje želja zajednička svim ljudima, a u Crkvi, počevši od primjera samoga Krista, čovjek se napokon cijeni u svojoj integralnosti, kompletnosti i individualnosti; prepoznavanje čovjeka kao duhovnoga bića još je jedan doprinos kršćanstva filozofskoj misli.

U enciklici *Redemptor Hominis*⁶⁴ nalazimo odgovor na pitanje koja je temeljna zadaća Crkve kroz stoljeća: »(...) da upravlja čovjekov pogled, da usmjerava savjest i iskustvo čitavoga čovječanstva prema tajni Krista, da pomaže svim ljudima da se približe dubini Otkupljenja koje dolazi po Isusu Kristu.«⁶⁵ Upravo je ovdje naglašeno stajalište Ivana Pavla II, koji smatra da je Crkva pozvana na odgovornost da vodi čovjeka istini. Taj posljednji izvor nalazi se u Kristu, u kojem svaka kultura, kao i svaki čovjek, nalazi to potpuno ostvarenje koje stalno traži. Crkva je postala »hodočasnicom na putovima svijeta, kako bi naviještala da je Isus Krist 'Put, Istina i Život' (Iv 14, 6)«. ⁶⁶ Merz, spoznajući istinu kršćanstva koju Katolička crkva živi i propovijeda, neće više prestajati naglašavati znatan doprinos katoličke

63 Merzov arhiv, *Što je dužan*, F 21/11; tekst je trebao biti uvršten u »Zlatnu knjigu« HOS-a u šesto poglavlje: *Ljubav prema Svetoj Crkvi*.

64 Giovanni Paolo II, Lettera enciclica *Redemptor Hominis* (4 marzo 1979)

65 *Isto*, br. 10.

66 Giovanni Paolo II, Lettera enciclica *Fides et ratio* (14 settembre 1998) br. 2.

vjere kao univerzalne. Crkva dakle postaje privilegirani put koji vodi Kristu. Krist postaje jedini put prema spoznaji istine. »Što god ljudski razum 'ne znajući' (usp. Dj 17, 23) istražuje, to se samo po Kristu može pronaći: ono naime, što se u njemu samome objavljuje jest 'punina istine' (usp. Iv 1, 14–16) svakoga stvorenja koji je u njemu i po njemu stvoreno te tako u njemu ima i svoje postojanje (usp. Kol 1, 17).«⁶⁷ Krist sam je Bog, dakle njegova je istina za sve ljude, i to je ista istina koja daje smisao njihovim životima. Merz je uvjeren da je Katolička crkva prava Crkva,⁶⁸ jedina Crkva Božja,⁶⁹ čija su učenja »viva, salvifica verita«.⁷⁰ On je vidi kao čuvaricu i posjedovateljicu te istine, i kaže da je: »Kršćanstvo riješilo sve probleme svestrano.«⁷¹ Upravo iz razloga što posjeduje istinu, Crkva »kroz sve povijesne epohe pokazuje čovječanstvu pravi smisao života«.⁷²

Zaključak

Ivan Merz preko umjetničkih djela koje pisci stvaraju poštujući istinu i moralnost, stvarajući odraz vječne ljepote i tako kao priroda vode ljude k metafizici, ostavlja svoja mladenačka načela, literarno–estetska, i polako se sve više približava uvjerenju o postojanju viših ciljeva. Koliko je važna i bitna filozofija u ljudskom životu, saznajemo iz same Merzove tvrdnje da je slijep svaki onaj koji ne zna filozofiju. Za Merza je koncept istine, kao i koncept vjere, nešto što ne može biti ograničeno nekim sebičnim stavom. Naprotiv, on dobiva smisao tek time što postaje dostupan drugima, odnosno time što biva podijeljen sa svim ljudima. Traženje istine nije beskorisno, već je ono usmjereno prema krajnjem ostvarenju osobnoga postojanja, koje nam dopušta da potvrdimo tvrdnju s početka kako je čovjekov život zapravo iskustvo borbe za istinu, koje se stječe da bi on dobio svoj smisao, istodobno nam pokazujući usku povezanost istine i smisla života. Merz vidi Crkvu kao čuvaricu i posjedovateljicu te istine i ostaje siguran u tvrdnji da je kršćanstvo riješilo sve probleme svestrano. Upravo iz razloga što posjeduje istinu, Crkva je kroz sve povijesne epohe pokazuje čovječanstvu, kao i pravi smisao života.

67 *Isto*, br. 34.

68 Usp. Merz, *Lurd*, Katolički List, br. 28. (1924) str. 461.

69 Usp. *isto*, br. 41. (1924) str. 504.

70 Merz, *Lurd*, Katolički List, br. 37. (1924) str. 442.

71 Dnevnik, 29. XI. 1918.

72 *Isto*, 1. II. 1921.

Ivan Merz and the Search for the Truth

Stjepan Ribić*

Summary

This article is devoted to Ivan Merz and his search for truth. It begins with an analysis of the literary works which Merz studied and which contributed to his intellectual development. Through these works we arrive at Merz's conclusion regarding the importance and significance of philosophy in man's life. The author continues to expound on Merz's search for truth in various literary–aesthetic material forms, and his later abandonment of the same, only to discover the existence of a higher idea, a universal truth. This is followed by an exposition of Merz's claims on the importance of the spiritual dimension, his discovery that God exists and the fact that the soul aspires to Him unawares. The last part of the article deals with man's struggle to uncover the real truth, and the author comes to the conclusion that a universal truth exists which is attainable by all.

Key words: Ivan Merz, philosophy, truth

* Dr. sc. Stjepan Ribić, Regional Development Agency of Slavonia & Baranja. Address: Stjepana Radića 4, 31 000 Osijek, Croatia. E-mail: stjepan.ribic@obz.hr